

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ НАУКОВИХ КАДРІВ В УКРАЇНІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ

Філіпович М. Б.

кандидат історичних наук, доцент,

Почесний професор,

*Балтійський науково-дослідний інститут проблем трансформації
економічної сфери*

м. Рига, Латвійська Республіка

*доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності,
Академія рекреаційних технологій і права*

м. Луцьк, Україна

Система підготовки наукових кадрів в Україні перебуває на етапі глибокої трансформації, зумовленої потребами інтеграції до Європейського дослідницького простору (ERA), зростанням академічної мобільності та зміною запитів ринку праці [4]. У цьому контексті актуалізується впровадження структурованої, прозорої та інтернаціоналізованої моделі PhD-підготовки, що відповідає сучасним стандартам якості [2]. Європейські підходи до докторської освіти базуються на таких ключових документах:

- Salzburg Principles: PhD як дослідницький ступінь, структуровані програми, автономія дослідника, міждисциплінарність, мобільність, кар'єрна орієнтація [6].

- Bologna Process: EQF Level 8, ECTS, прозорість дипломів, порівнюваність кваліфікацій [5].

- ERA Policy Agenda: Open Science, гендерна рівність, розвиток кар'єри дослідників, етичні стандарти [4].

Незважаючи на окремі позитивні зрушення, система PhD-підготовки в Україні залишається фрагментованою. Основні виклики включають:

- відсутність єдиних стандартів для докторських шкіл;

- обмежену міжнародну інтеграцію, що здебільшого обмежується участю аспірантів у поодиноких проектах;

- формалізм у науковому керівництві та відсутність інституційної відповідальності за якість супроводу;

- нестабільне фінансування та обмежений доступ до грантів;

- слабку інтеграцію з позаакадемічним ринком праці [11].

У країнах Європи сформувалися різні моделі підготовки докторів філософії, які відображають національні освітні традиції та політики. Особливо ефективною вважається німецька модель, реалізована через Graduiertenschulen у межах ініціативи *Excellence Initiative* [3]. Вона

поєднує чітку програмну структуру, менторство, фінансову стабільність, міжнародну інтеграцію та кар'єрну орієнтацію. Попри загальну ефективність, європейські моделі PhD-підготовки також стикаються з низкою проблем:

1. Кар'єрна невизначеність: обмежена кількість постдоків, конкуренція за академічні посади, слабка інтеграція з позаакадемічним сектором [10].

2. Фінансова нестабільність: нерівномірний доступ до стипендій, відсутність формального статусу аспірантів у деяких країнах [1].

3. Нерівний доступ до ресурсів: концентрація можливостей у провідних університетах [7].

4. Бюрократичне навантаження: надмірна кількість звітів і процедур знижує дослідницьку ефективність.

5. Відсутність стандартів керівництва: якість супроводу залежить від особистості керівника, а не від інституційної системи [9].

Європейські стандарти PhD-підготовки формують систему, де аспірант – це дослідник, а не лише студент. Вони забезпечують структурованість, академічну свободу, міжнародну мобільність, кар'єрну релевантність та етичну відповідальність [8]. Адаптація цих принципів в Україні має враховувати асиметрії регіонального розвитку, потреби післявоєнної відбудови та культурну специфіку академічного середовища.

Реформування PhD-підготовки має враховувати перш за все національні потреби, які можна окреслити трьома ключовими факторами :

– наукова інфраструктура: її відновлення після війни, інтеграція до ERA, підтримка молодих дослідників;

– освітні виклики: цифровізація, модернізація програм, академічна доброчесність;

– відбудова та безпека: підготовка фахівців у сферах медицини, екології, права, гуманітаристики.

Окремим фактором у сфері підготовки національних кадрів постають регіональні дисбаланси:

Регіон	Проблеми	Потреби
Схід і Південь	Руйнування ЗВО, міграція викладачів	Відновлення кампусів, дистанційне навчання
Центр і Північ	Перевантаження через ВПО	Розширення освітніх потужностей
Захід	Перенасичення студентами	Інвестиції в інфраструктуру
Села та малі міста	Відтік молоді	Регіональні хаби, цифрова інклюзія

Окрім євроінтеграційних складових при реформуванні системи підготовки наукових кадрів слід зважати і на культурні особливості академічного середовища, які є частиною національної історії, пам'яті і

стратегічним елементом у формуванні громадянина України. Зважаючи на низку схожих проблем в ряді європейських країн ці особливості не варто сприймати як пережиток минулого, а чи залишки радянського спадку. Зокрема академічна культура в Україні сформована як домінування індивідуального наставництва, що є сьогодні не найгіршим засобом підготовки науковців, як і формалізм у дисертаційних процедурах, що містить у собі як позитивні, так і негативні елементи. Війна вплинула і на психологічну складову науковців – зріс запит на мобільність, гнучкість, неформальну освіту, і зростання ролі гуманітаристики у формуванні національної свідомості, осмислення травматичного досвіду через науку та мистецтво яке сприяє формуванню ідентичності і національної пам'яті.

Реформування системи підготовки наукових кадрів в Україні має бути синхронізованим із європейськими стандартами, але водночас чутливим до національного контексту, регіональних дисбалансів та культурних особливостей. Структурованість, мобільність, міждисциплінарність, кар'єрна релевантність і відкритість науки мають стати ключовими орієнтирами. Адаптація німецької моделі структурованих докторських шкіл із урахуванням українських реалій може стати стратегічним кроком до підвищення якості та ефективності PhD-підготовки.

Література:

1. Bennet L., Taylor J. Doctoral education in Europe: Challenges and opportunities. Routledge. 2020
2. Borrell-Damian L., Morais R., Smith J. H. Doctoral education in Europe today: Approaches and institutional structures. European University Association. 2015.
3. Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG). Excellence Initiative and Graduate Schools in Germany. 2020. <https://www.dfg.de>
4. European Commission. ERA Policy Agenda 2022–2024. <https://research-and-innovation.ec.europa.eu>
5. European Higher Education Area. Bologna Process Implementation Report. 2020. <https://ehea.info>
6. European University Association (EUA). Salzburg Principles: Doctoral Programmes for the European Knowledge Society. 2005. <https://eua.eu>
7. European University Association. Doctoral education: Taking Salzburg forward. EUA Publications. 2019.
8. Filipovych M., Kushpetyuk O. Paradigm Transformation in the System of Training Scientific Personnel of Ukraine. Reforms of Higher Education in Ukraine: Challenges, State and Prospects: Collective Monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing House, 2023. С. 18-48.

9. Kehm B. M. Doctoral education in Europe and North America: A comparative analysis. In J. J. F. Forest & P. G. Altbach (Eds.), *International Handbook of Higher Education* (pp. 261–273). Springer. 2006.

10. Mason G., Nathan M., Rosso A. Impact of doctoral careers on innovation and productivity. UK Department for Business, Innovation and Skills. 2016.

11. Shevchenko O., Kovalchuk Y. Reforming doctoral education in Ukraine: Between Bologna and local realities. *Higher Education in Post-Soviet Countries*, 12(3), 2021. P. 45-62.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-44>

САМОПЛАГІАТ ЯК ЕТИЧНА І ПРАВОВА ПРОБЛЕМА В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ НАУКОВИХ КАДРІВ У ГАЛУЗІ ПРАВА

Хлистік М. А.

*доктор філософії у галузі права,
старший викладач кафедри права та економіко-фінансової безпеки,
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права»
м. Луцьк, Україна*

Підготовка висококваліфікованих наукових кадрів у галузі права є однією з необхідних передумов розвитку правової держави та ефективного функціонування правової системи. Вона безпосередньо впливає на якість правозастосування, юридичну практику та формування правової культури в суспільстві. У цьому контексті особливого значення набуває дотримання принципів академічної доброчесності, що є базовою вимогою до наукової діяльності. Однією з найбільш дискусійних проблем у цій площині є самоплагіат – повторне використання власних текстів без належного посилання, що викликає чимало етичних і методологічних питань при підготовці дисертаційних досліджень серед здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, зокрема, здобувачів ступеня доктора філософії (PhD) у галузі права.

Термін «самоплагіат», як вбачається, вперше було вжито в українському законодавстві у 2017 році, а саме: у Законі України «Про освіту» від 05 вересня 2017 року самоплагіат визначено як один з проявів порушення академічної доброчесності, який полягає в «оприлюдненні (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів» [1]. Цікаво, що у Законі України «Про вищу освіту» термін самоплагіат взагалі не згадується – у ньому йдеться лише про академічний плагіат (зокрема, у статтях 6, 16, 32 та 69) [2]. Водночас у деяких підзаконних нормативно-